

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-33>

УДК 336.71

Блащук-Дев'яткіна Н.З., Фелісеєв В.А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено взаємодію грошово-кредитної політики та ефективність функціонування банківської системи. Виділено основні інструменти грошово-кредитної політики, які використовує Національний банк України для управління фінансовою стійкістю та ліквідністю українських комерційних банків. Визначено, що в сучасних умовах базовою метою грошово-кредитної політики щодо банківської системи є забезпечення її стабільності шляхом поставлених раніше кількісних цілей, а основним інструментом дотримання цих цілей є зміна процентної ставки, оскільки цей інструмент у порівнянні з іншими найбільше впливає на стан грошово-кредитного ринку, визначає динаміку змін основних показників діяльності Національного банку України та визначає взаємовідносини комерційних банків як з Національним банком, так і з клієнтами комерційних банків.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, банківська система, облікова ставка, рефінансування, інфляція, ліквідність.

Blashchuk-Devyatkina Nataliya, Felisyeyev Vitaliy

Ivan Franko National University of L'viv

INFLUENCE OF MONETARY POLICY ON THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Summary. The interaction of monetary policy and the efficiency of the banking system are studied. The main instruments of monetary policy used by the National Bank of Ukraine to manage the financial stability and liquidity of Ukrainian commercial banks are highlighted. It is studied that the main factors influencing monetary policy on the banking system are the discount rate, reserve requirement, interest rate refinancing policy of commercial banks, management of gold and foreign exchange reserves, foreign exchange interventions, the use of central bank instruments to regulate inflation. It is determined how the tasks of monetary policy affect the efficiency of the banking system. A detailed analysis of the impact of monetary policy instruments on the banking system has been made. The influence of the discount rate on the refinancing of commercial banks is studied. It was found that the National Bank of Ukraine can provide loans to commercial banks under the following main programs: loans provided through tenders, overnight loans and direct repo transactions. The essence of these operations and the influence of the discount rate on the interest rate on these types of loans are studied. The impact of inflation on the total volume of loans and deposits serviced by commercial banks was determined. It is determined that in modern conditions the basic purpose of monetary policy in the banking system is to ensure its stability through previously set quantitative goals, and the main tool for meeting these goals is to change the interest rate, as this tool in comparison with others has the greatest impact on monetary system, determines the dynamics of changes in the main indicators of the National Bank of Ukraine and determines the relationship of commercial banks with both the National Bank and customers of commercial banks. It is determined that the modern banking system is still imperfect and has prospects for development. It is established that the most effective use of monetary policy instruments will ensure the economic growth of the banking system. It is concluded that further research should be aimed at finding an effective way to implement the tools I mentioned in order to ensure financial stability and stable development of the banking system of Ukraine in the future.

Keywords: monetary policy, banking system, discount rate, refinancing, inflation, liquidity.

Постановка проблеми. Грошово-кредитна політика відіграє велику роль в економічному розвитку держави. При правильному підході до її створення та виборі шляху реалізації гарантується економічне зростання і, зокрема, забезпечується стійкість та ефективне функціонування банківської системи. Тактика та стратегія мають бути продумані на високому рівні, щоб не допустити зворотний результат. Сьогодні вітчизняна грошово-кредитна політика повинна бути адаптована до сучасних умов з врахуванням всіх змін, кризових ситуацій та їх наслідків.

Ці кризи серед низки причин викликає і несприятлива макроекономічна ситуація країн через недоліки у проведенні бюджетної, фіскальної, а також монетарної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зараз питання ефективності роботи банківської системи набуває все більшої уваги. Особливе значення приділяється питанню фінансової стійкості та ліквідності комерційних банків. Тому

дослідження чинників впливу на ці показники має велике значення, адже це сприяє розвитку банківської системи. Авторами робіт, які вже займалися дослідженням питань у цій сфері, є: Я.В. Жовтанецька, О.І. Барановський, М.Р. Барилюк, О.І. Хитрін, О.Б. Васильчишин, С.В. Добринь, І.Б. Убілава, Д.А. Артеменко, О.П. Кириленко, О.В. Стащук, О.А. Сергієнко, І.М. Чуйко, Я.Ю. Солдатова, Д.В. Шиян та багато інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на всі теоретичні та практичні здобутки в дослідженні сфери чинників впливу на банківську систему, потрібно зауважити, що в контексті сучасних економічних змін дане питання є ще недостатньо дослідженим і потребує подальшого вивчення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідити вплив інструментів грошово-кредитної політики на банківську систему та визначити залежність банківської системи від ефективності застосування вищезазначених інструментів.

Виклад основного матеріалу. Ефективне використання інструментів грошово-кредитної політики забезпечує стабільне економічне зростання держави. Процентна ставка, валютний курс, маса грошей та його регулювання, швидкість обороту грошей – це об'єкти грошово-кредитної політики. Суб'єктами виступають Національний банк, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Міністерство економіки. Вони визначають основні макроекономічні показники. Це є рівень інфляції, обсяг ВВП, розмір бюджетного дефіциту, платіжний та торговельний баланси. Норма обов'язкових резервів, ставка міжбанківського кредиту, операції НБУ з державними цінними паперами – це основні регулятори грошово-кредитної політики для здійснення економічної політики держави [1]. Всі перелічені фактори прямо або опосередковано впливають на банківську систему також.

Пряме регулювання грошово-кредитної політики здійснюється за допомогою директив Національного банку України.

Проте переважно у вітчизняній практиці регулювання грошово-кредитної політики найчастіше відбувається за допомогою непрямих інструментів. Одним із найвагоміших інструментів є зміна облікової ставки, також використовується зміна норми обов'язкового резервування, операції на відкритому ринку.

Важливим чинником функціонування банківської системи є її стабільність. Національний банк України постійно здійснює нагляд за комерційними банками. І підтримання таких показників як ліквідність та надійність комерційного банку є одним із найважливіших напрямів регулювання банківської системи.

Стабільна та стійка банківська система має не лише кількісну оцінку основних параметрів діяльності комерційних банків, а також характеристику з боку суб'єктів – клієнтів, партнерів. Надійний банк – банк, який має достатній рівень довіри до себе, міцні взаємини з іншими суб'єктами, що забезпечує реалізацію інтересів клієнтів. Надійність також залежить від стійкості, надійним може бути лише міцний, стійкий банк, який стабільно розвивається. Надійна клієнтура – важлива умова забезпечення надійного комерційного банку. Напруга на грошово-кредитному ринку основні зусилля суб'єктів грошово-кредитної політики спрямовує на підтримку ліквідності банків із метою забезпечення вчасного виконання ними всіх своїх зобов'язань перед клієнтами, що забезпечує вчасне проведення розрахунків в економіці та сприятиме підтримці довіри до банківської системи і створенню умов для подальшого повернення вкладниками коштів на банківські рахунки [2].

І, щоб досягнути такої стабільності банківської системи, Національний банк повинен ефективно використовувати вищезазначені інструменти впливу. Тому пропонуємо розглянути, яким чином дані інструменти впливають на банківську систему.

Національний банк регулює ставки рефінансування залежно від економічної ситуації в країні. Крім зазначеного фактору, рівень процентних ставок залежить від потреби комерційних банків в отриманні додаткових грошових ресурсів, рівня ризику банку в залученні кредитних ресурсів

та ризику безпосередньо самого Національного банку в отриманні процентного доходу.

Облікова ставка Національного банку України – один із монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк України встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів. Облікова ставка є базовою процентною ставкою щодо інших процентних ставок Національного банку України. Облікова ставка використовується Національним банком України одночасно як засіб реалізації грошово-кредитної політики та орієнтир ціни на гроші. Динаміка даного показника характеризує основні напрями змін грошово-кредитного регулювання [3].

За даними НБУ, облікова ставка в Україні значно коливалася, що можна простежити з табл. 1.

Загострена економічна криза, яка спостерігалася протягом 2014-2016 рр., відобразилася також і на зростанні облікової ставки. Ріст почався у 2015 році, майже пів року це значення трималося на позначці 30%. Після впровадження стабілізаційних заходів облікова ставка почала знижуватися. Протягом 2016 року облікова ставка знизилася з 27% до 15%. У 2017 році даний показник продовжував знижуватися протягом 3 кварталів року. В 4 кварталі 2017 року спостерігається зростання облікової ставки від значення показника на рівні 13,5%, яке продовжується до кінця 1 кварталу 2019 року, значення облікової ставки дорівнює 18%. З цієї дати значення починає знижуватися і на сьогоднішній день становить 8%.

Значний приріст облікової ставки у 2015-2016 рр. можна пояснити наступними чинниками:

- кризовим станом економіки країни та агресивною політикою НБУ щодо виведення неплатоспроможних банків із банківського сектору;
- відтоком капіталу з банківської сфери;
- запобіганням скупки валюти комерційними банками за різкого падіння національної валюти.

Наочно побачити коливання середньорічної облікової ставки НБУ можна побачити на рис. 1. На ньому можна прослідкувати кризовий період, описаний раніше.

Відсоткова політика залежить не тільки від встановленої облікової ставки, а й механізму рефінансування комерційних банків та встановлення умов кредитування. Проте вони тісно пов'язані між собою. Національний банк визначає ставки рефінансування, спираючись на облікову ставку.

Тому відсоткова ставка дуже близька з рефінансуванням комерційних банків. Національний банк у даному випадку виступає «кредитором останньої інстанції». «Кредитор останньої інстанції» – Національний банк України, до якого може звернутися банк для отримання рефінансування в разі вичерпання інших можливостей рефінансування [1].

Кредитування комерційних банків може відбуватися різними шляхами [6]:

- 1) кредити, надані шляхом проведення тендера;
- 2) кредит овернайт – кредит, який надається банку Національним банком за оголошеною процентною ставкою на термін до наступного робочого дня і є інструментом постійного доступу, спрямованим на підтримання ліквідності банку;

Таблиця 1

Динаміка коливання облікової ставки протягом 2015-2020 рр.

Період	Значення облікової ставки	Коливання
з 06.02.2015 по 03.03.2015	19,5%	-
з 04.03.2015 по 27.08.2015	30%	+10,5%
з 28.08.2015 по 24.09.2015	27%	-3%
з 25.09.2015 по 21.04.2016	22%	-5%
з 22.04.2016 по 26.05.2016	19%	-3%
з 27.05.2016 по 23.06.2016	18%	-1%
з 24.06.2016 по 28.07.2016	16,5%	-1,5%
з 29.07.2016 по 15.09.2016	15,5%	-1%
з 16.09.2016 по 27.10.2016	15%	-0,5%
з 28.10.2016 по 13.04.2017	14%	-1%
з 14.04.2017 по 25.05.2017	13%	-1%
з 26.05.2017 по 26.10.2017	12,5%	-0,5%
з 27.10.2017 по 14.12.2017	13,5%	+1%
з 15.12.2017 по 25.01.2018	14,5%	+1%
з 26.01.2018 по 01.03.2018	16%	+1,5%
з 02.03.2018 по 12.07.2018	17%	+1%
з 13.07.2018 по 06.09.2018	17,5%	+0,5%
з 07.09.2018 по 25.04.2019	18%	+0,5%
з 26.04.2019 по 18.07.2019	17,5%	-0,5%
з 19.07.2019 по 05.09.2019	17%	-0,5%
з 06.09.2019 по 24.10.2019	16,5%	-0,5%
з 25.10.2019 по 12.12.2019	15,5%	-1%
з 13.12.2019 по 30.01.2020	13,5%	-2%
з 31.01.2020 по 12.03.2020	11%	-2,5%
з 13.03.2020 по 23.04.2020	10%	-1%
з 24.04.2020	8%	-2%

Джерело: розроблено автором за даними [4]

3) операція прямого репо – це кредитна операція між Національним банком та банком з купівлі Національним банком цінних паперів з портфеля банку з одночасним зобов'язанням банку здійснити зворотну купівлю (викуп) цих цінних паперів

за обумовленою ціною на обумовлену дату.

Встановлення процентної ставки на ці інструменти є важливим аспектом функціонування комерційних банків, а тому має сенс для дослідження (табл. 2).

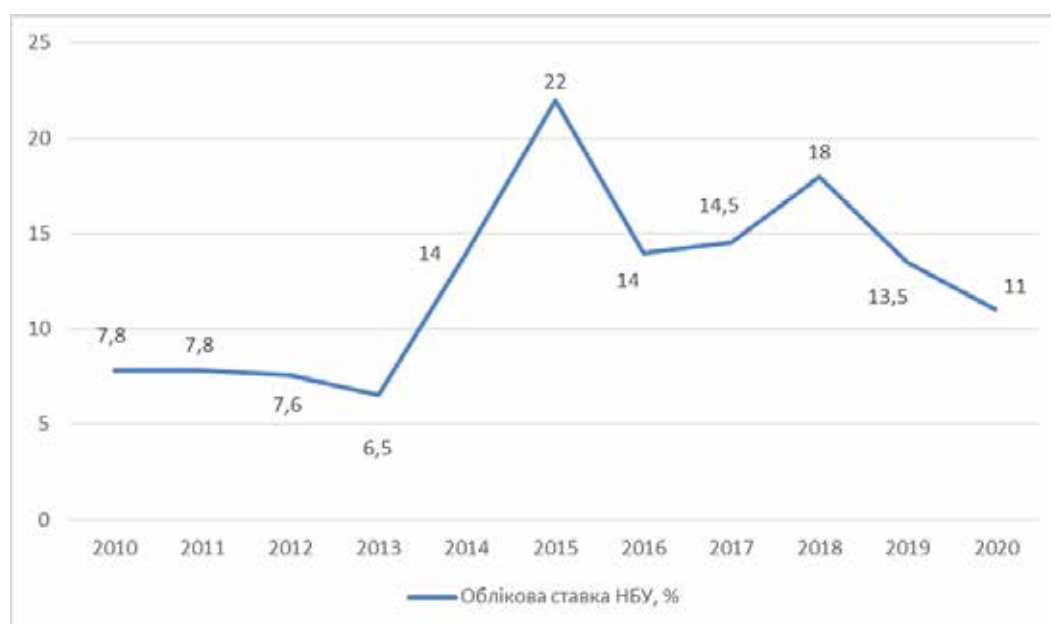

Рис. 1. Динаміка змін облікової ставки НБУ протягом 2010–2020 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [5]

**Динаміка процентних ставок рефінансування комерційних банків
Національним банком України**

Період	Облікова ставка НБУ, %	Кредити, надані шляхом проведення тендера, %	Кредити овернайт, %	Операції репо, %	Середньозважена ставка за всіма інструментами, %
2010	7,8	11,12	11,27	9,36	11,62
2011	7,8	12,52	9,40	12,63	12,39
2012	7,6	7,69	8,76	7,89	8,13
2013	6,5	6,76	7,63	6,93	7,15
2014	14,0	15,77	15,47	8,10	15,57
2015	22,0	24,70	25,21	24,03	25,22
2016	14,0	17,73	18,55	- 17,36	
2017	14,5	15,72	16,03	- 15,92	
2018	18,0	19,65	19,12	- 19,22	
2019	13,5	17,50	19,51	- 18,35	
2020	11,0	11,0	13,0	- 11,96	

Джерело: розроблено автором за даними [5]

Аналізуючи дані, які наведені в табл. 2, помічається пряма залежність між обліковою ставкою та інструментами рефінансування комерційних банків. Також переважно у всіх інструментів відсоткова ставка вища, ніж облікова ставка. З цього можна зробити висновок, що саме облікова ставка визначає відсоткову ставку на всі інструменти рефінансування комерційних банків Національним банком України.

Проте облікова ставка є орієнтиром не тільки для процентної політики рефінансування комерційних банків. Вона також визначає відносини між комерційними банками та його клієнтами. Це проявляється у встановленні комерційними банками ціни за кредитами та депозитами. Залежність відсоткової ставки за кредитами та депозитами і облікової ставки продемонстровано у табл. 3. Дані доводять, що існує також пряма залежність, тобто зміна процентної політики комерційних банків відповідає змінам облікової ставки, яку встановлює Національний банк України.

Облікова ставка як інструмент грошово-кредитної політики не єдиний фактор, що впливає

на діяльність банківської системи. Одним із основних завдань грошово-кредитної політики є підтримання рівня інфляції на належному рівні. Дослідження показало, що облікова ставка більшою мірою впливає на відносини між комерційними банками і Національним банком. Проте рівень інфляції як чинник впливу на банківську систему більшою мірою впливає на відносини між комерційними банками та фізичними і юридичними особами, які виступають клієнтами комерційного банку. Основну частину операцій, які здійснюють клієнти комерційних банків, є вкладення коштів під конкретний відсоток та залучення кредитних коштів. Тому проведено аналіз впливу інфляції на загальний обсяг кредитних та депозитних коштів, які опрацьовували комерційні банки (табл. 4).

Рівень інфляції означає рівень зростання цін. І це зростання цін не тільки на послуги, які надає банківська сфера. Проте загальний рівень зростання цін також непрямим методом впливає на банківську систему, оскільки рівень інфляції впливає на потенційних клієнтів комерційних банків. А це, в свою чергу, означає, що рівень

**Динаміка змін середньорічної процентної ставки
за кредитами та депозитами комерційних банків**

Період	Облікова ставка НБУ, %	Середньорічна відсоткова ставка за кредитами, %	Середньорічна відсоткова ставка за депозитами, %
2010	7,8	14,6	9,4
2011	7,8	14,3	7,3
2012	7,6	15,5	11,3
2013	6,5	14,4	9,5
2014	14,0	15,0	10,5
2015	22,0	17,5	11,6
2016	14,0	15,9	10,4
2017	14,5	14,6	8,3
2018	18,0	17,2	10,9
2019	13,5	17,0	11,5
2020 (січень-березень)	11,0	14,9	8,5

Джерело: розроблено автором за даними [5]

Таблиця 4

Вплив інфляції на розмір депозитів та кредитів клієнтів комерційних банків України

Період	Рівень інфляції, %	Обсяги кредитів, млн. грн.	Обсяги депозитів, млн. грн.
2010	9,1	1 112 545	1 164 078
2011	4,6	1 314 200	1 209 549
2012	0,2	1 371 761	1 498 983
2013	0,5	1 641 018	1 490 314
2014	24,9	1 472 811	1 811 339
2015	43,3	1 405 837	2 572 899
2016	12,4	1 664 993	2 960 177
2017	13,7	1 700 997	3 016 644
2018	9,8	2 447 107	3 393 460
2019	4,1	3 016 172	3 542 728
2020 (січень-березень)	1,5	784 100	907 909

Джерело: розроблено автором за даними [5; 7]

інфляції впливає на результати діяльності комерційних банків. Це можна прослідкувати за даними, які містяться в табл. 4. Особливо гостро це можна побачити, коли провести паралель між рівнем інфляції та загальним обсягом кредитів, виданими комерційними банками. За невисокого рівня зростання цін, який спостерігається до 2014 року, прослідковується зростання обсягу виданих кредитів. Проте протягом 2014-2015 рр. в економіці інфляція переходить на новий рівень, що відображається на платоспроможності потенційних клієнтів комерційних банків. Тому протягом цього періоду помічається зменшення обсягу виданих кредитів. В наступні роки рівень інфляції починає стабілізуватися, що тягне за собою зменшення цін на кредити комерційних банків. Тому, починаючи з 2016 року, спостерігається зростання обсягу виданих кредитів фізичним та юридичним особам.

Вплив грошово-кредитної політики на банківську систему не обмежується лише вищезазначеними факторами. Також на банківську систему впливає норма обов'язкового резервування. Норматив обов'язкового резервування встановлюється єдиним для банків в процентному відношенні до загальної суми залучених банком коштів в національній та іноземній валюті. Також фактором впливу на банківську систему є управління золотовалютними резервами. НБУ забезпечує

управління золотовалютними резервами держави, здійснюючи валютні інтервенції шляхом купівлі-продажу валютних цінностей на валютних ринках з метою впливу на курс національної валюти щодо іноземних валют і на загальний попит та пропозицію грошей в Україні [1].

Висновки і пропозиції. Грошово-кредитна політика значною мірою визначає ефективність функціонування банківської системи. Основним суб'єктом реалізації грошово-кредитної політики є Національний банк України, тому від ефективності використання ним інструментів регулювання залежить фінансова стійкість та ліквідність комерційних банків України. В ході дослідження з'ясовано, що до основних інструментів грошово-кредитної політики, які регулюють банківську сферу діяльності, відносять облікову ставку, норму обов'язкового резервування, процентну політику рефінансування комерційних банків, управління золотовалютними резервами держави, валютні інтервенції, використання інструментів НБУ для регулювання рівня інфляції. Сучасна банківська система має суттєві перспективи розвитку. Зважаючи на це, подальші дослідження повинні бути спрямовані на ефективні способи реалізації інструментів грошово-кредитної політики. Це, в свою чергу, забезпечить фінансову стабільність та стійкий розвиток банківської системи.

Список літератури:

1. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 12.05.2020).
2. Пономарьова О.Б., Меліхова Є.Д., Юдіна К.В. Вплив грошово-кредитної політики на фінансову стабільність банківської системи України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 3. С. 451–456.
3. Облікова ставка. Національний банк України: веб-сайт. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123475&cat_id=123219 (дата звернення: 13.05.2020).
4. Облікова ставка Національного банку : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/monetary/stages/archive-rish> (дата звернення: 13.05.2020).
5. Дані статистики фінансового сектору. Національний банк України : веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial> (дата звернення: 13.05.2020).
6. Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи : Постанова Правління Національного банку України 17.09.2015 № 615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15/ed20170701#n46> (дата звернення: 14.05.2020).
7. Індекс інфляції в Україні. Міністерство фінансів України : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 15.05.2020).

References:

1. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 № 679-XIV [About the National Bank of Ukraine: Law of Ukraine of 20.05.1999 № 679-XIV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (accessed 12 May 2020).
2. Ponomarova, O.B., Melikhova, E.D., & Yudina, Y.V. (2019). Vplyv hroshovo-kredytnoi polityky na finansovu stabilnist bankivskoi systemy Ukrainy [Impact of the monetary policy on the financial stability of the banking system of Ukraine]. *Eastern Europe: economy, business and management*, vol. 3, pp. 451–456.
3. Oblikova stavka. Natsionalnyi bank Ukrainy [Discount rate. National Bank of Ukraine]. Available at: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123475&cat_id=123219 (accessed 13 May 2020).
4. Oblikova stavka Natsionalnoho banku [Discount rate of the National Bank]. Available at: <https://bank.gov.ua/monetary/stages/archive-rish> (accessed 13 May 2020).
5. Dani statystyky finansovoho sektoru. Natsionalnyi bank Ukrainy [Financial sector statistics. National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial> (accessed 13 May 2020).
6. Polozhennia pro zastosuvannia Natsionalnym bankom Ukrainy standartnykh instrumentiv rehuliuвання likvidnosti bankivskoi systemy: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy 17.09.2015 № 615 [Regulations on the application by the National Bank of Ukraine of standard instruments for regulating the liquidity of the banking system: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine 17.09.2015 № 615]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15/ed20170701#n46> (accessed 14 May 2020).
7. Indeks inflatsii v Ukraini. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Inflation index in Ukraine. Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (accessed 15 May 2020).